

Милан Милошевић

Криминалистичко-полицијска академија

Београд

ПОРЕКЛО И ЕВОЛУЦИЈА ОРГАНА ДРЖАВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ (1944-1966)

АПСТРАКТ: Рај је посвећен анализи настанак и развој безбедносно-обавештајног система Србије у периоду од уставног конституисања Демократске Федеративне Југославије до Брионског пленума ЦК СКЈ 1966. године. Айсторф-фирана је околности да је стварање Озне био кључни предуслов за изградњу система државне безбедности ДФЈ, који је даље дограђиван и развијан у време ФНРЈ. Чиниле су га: Управа државне безбедности (УДБА), Контраобавештајна служба ЈА (КОС) и Војнообавештајна служба, а у одређеним периодима и Контраобавештајна служба народне милиције и Обавештајно одељење Министарства иностраних послова, као и оружане формације безбедности (КНОЈ).

Увод

Институције безбедносно-обавештајног система у већини балканских и источноевропских земаља развијале су се у току XX века у више међусобно различитих етапа. Неке од њих биле су дивергентне толико да се с правом може говорити о тоталној ликвидацији старог и изградњи квалитативно новог безбедносно-обавештајног система. Тако је, на пример, слом Краљевине Југославије значајно и дефинитивну пропаст старог система¹, док се процес стварања новог безбедносно-обавештајног система зачео и развијао у структурама Народноослободи-

¹ Капитулација и окупација Краљевине Југославије имала је за последицу дефинитивну пропаст свих обавештајних и безбедносних институција, без обзира на то што су неки обавештајни центри у иностранству (у Истанбулу, Букурешту, Хелсинкију и Берну) наставили са деловањем за рачун избегличке владе. О томе види опширније: *Бивша југословенска обавештајна служба у Другом светском рату*, (с.л.): (с.н.), 1950, стр. 82-87 и даље; Ристовић М., „Сукоби обавештајних група југословенске владе у Турској 1941-1943. године”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2/1984), стр. 153-170.

лачког покрета (НОП). Иначе се први организацијски облици безбедности социјалистичке Југославије (милиција, партизанске страже), јављају се већ 1941. године. Као заматак будућих полицијско-безбедносних структура, они су истовремено били и носиоци обавештајних и контраобавештајних активности. Развојем оружане борбе унутар НОП су паралелно настајале и развијале се Обавештајна служба НОВ и ПОЈ, у својој оперативној и територијалној компоненти, као и Служба безбедности НОП, са елементима политичке полиције („Комисија за борбу против пете колоне”).

С друге стране, чињеница је да све до стварања Озне на територији Србије није постојала посебно организована обавештајна служба НОП, већ је та функција била у превасходној надлежности КПЈ.² Полазећи од потребе за стварањем организације која ће се, пре свега у контраобавештајном погледу, адекватно и плански супротставити обавештајном деловању непријатеља, како према војним јединицама, тако и према ослобођеној и полуослобођеној територији, формирано је 13. маја 1944. године Одељење заштите народа (Озна) за Југославију. Убрзо затим су основана одељења Озне за Србију (јуна 1944.) и одељења Озне за Санџак, односно Војводину и Космет – која су била везана за Озну Србије (августа 1944). Због специфичних услова деловања, Озна за град Београд је приликом оснивања (октобра 1944.) добила статус Земаљског одељења – у истом рангу са Озном за Србију – и била је директно подређена Озни у Министарству народне одбране ДФЈ. Први руководилац Озне за Србију био је Слободан Пенезић – Крџун, који је у почетку истовремено био и начелник Озне за Београд.³

Стварањем и даљим развојем Озне безбедносно-обавештајни систем НОП је прерастао у систем државне безбедности Демократске Федеративне Југославије, који се путем реформи трансформисао у одговарајући систем Федеративне Народне Републике Југославије. Према томе, систем државне безбедности ДФЈ/ФНРЈ, али и (под)систем државне безбедности Народне Републике Србије у оквиру њега, у појединим периодима између 1944. и 1966. године, чиниле су оружане формације безбедности (до укидања КНОЈ) и безбедносно-обавештајне установе, за које се само условно може рећи да су припадале војном

2 Изузетак је донекле Војводина, будући да је почетком октобра 1943. године формиран Обавештајни одсек као највиши орган безбедности који од тада, ослањајући се на Други одсек Врховног Штаба, руководи целокупном обавештајном службом у јединицама и на територији у Војводини.

3 О организацији и функционисању Озне за град Београд детаљније видети: Ђорђевић О., „Прилог за историју Одељења заштите народа града Београда”, *Безбедности*, бр. 5/1989, стр. 410-419.

(Озна, Kontraобавештајна служба ЈА, Војнообавештајна служба) и цивилном сектору безбедности (Kontraобавештајна служба народне милиције, Обавештајно одељење Министарства иностраних послова и Управа државне безбедности – Удба).

Полазећи од тога, предмет даљег излагања биће стварање и развој безбедносно-обавештајног система Демократске Федеративне Југославије, односно његова еволуција у систему Федеративне Народне Републике Југославије, са посебним освртом на поједине безбедносно-обавештајне установе у војном и цивилном сектору државне безбедности.

Настанак и развој безбедносно-обавештајних установа ДФЈ

Одељење заштите народа – Озна је формирана Упутством о организационој структури Одељења заштите народа Врховног команданта НОВ и ПОЈ, од 13. маја 1944. године, као орган Повереништва за народну одбрану Националног комитета ослобођења Југославије. Упутством је одређено да организационо буде подељена на четири одсека, која су носила бројчане називе. Због нарасталих потреба да се Озна у новим условима успешно супротстави и непријатељском деловању страних обавештајних служби убрзо је основан Пети одсек, док је у априлу 1945. године формиран и Шести одсек. Најзад, Озна је имала у свом саставу и Материјално-финансијски одсек, Радио центар и Групу за дешифровање и израду шифри које се служиле за комуникацију између централе Озне и њених органа.

Организација Озне на територији је била: земаљска одељења, одсек Озне у војној области (који се укида крајем 1944. године, и формирају окружна одељења), а у средиштима среза опуномоћство као основна јединица. У јединицама Народноослободилачке војске постоје одсеци у корпусима, одсеци у дивизијама, и опуномоћство Озне за бригаду. Једино у јединицама КНОЈ-а она се налазе у батаљону. Крајем 1945. одлуком начелника Озне укинута су земаљска одељења за Санцак, Војводину и Косово и Метохију, а у Војводини и Косову и Метохији формирају се центри Озне, потчињени Озни за Србију. Озна је била на располагању јединицама КНОЈ.⁴

У Озни је остварена потпуна централизација деловања на простору Југославије. Из једног центра – Озне при Повереништву за народну одбрану Комитета националног ослобођења, руковођено је свим пословима, које је овај орган вршио – офанзивна обавештајна служба према

---

⁴ Упореди: Ђорђевић О., *Лексикон безбедности*, Београд: Привреда публик, 1989, стр. 321; Марковић Д. и др., *Рајници мира: Рајш*, Слобода, Београд, 1979, стр. 45, 46.

неослобођеној територији и иностранству, борба против „унутрашњег непријатеља”, контраобавештајна заштита оружаних снага и борба против страних обавештајних служби на територији Југославије. Остварена је централизација вршења послова у линијама рада, тако што је:

- обавештајном активношћу према иностранству руководила Озна-I преко својих органа у Земаљским одељењима заштите народа;
- борбом против унутрашњег непријатеља руководила је Озна-II, која је, преко одговарајућих органа у Земаљским одељењима, Окружним одељењима и Опумоћствима Озне у срезовима, радила на овом проблему;
- Озна-III руководила је контраобавештајном заштитом оружаних снага преко својих органа у штабовима јединицама НОВ и ПОЈ, односно ЈА;
- Озна-V је организовала и руководила контраобавештајном заштитом територије. У вршењу послова виши органи имали су овлашћења да преузму непосредно вођење појединих акција које су имале шири безбедносни значај.

Однос земаљских одељења заштите народа према републичким политичким руководствомима био је у складу са њиховим потребама за обавештењима, ради вођења успешне политичке борбе. Истовремено руководство Озне је било политички одговорно за свој рад, како према земаљским политичким руководствомима, тако и пред ЦК КПЈ, а за стручно обављање послова и Озни при Повереништву за народну одбрану НКОЈ.⁵

Заједно са Наредбом о оснивању, Врховни штаб је издао Упутство о организацији и раду Озне. У упутству се, поред осталог каже: „Једна од гаранција за очување власти у Федеративној демократској Југославији јесте изградња и оспособљавање органа државне безбедности. Да би се то постигло, треба нарочиту пажњу посветити подизању у борби проверених кадрова и упорно радити на њиховом оспособљавању за извршавање постављених задатака. Одељења заштите народа морају постати чврст ослонац војске и државне власти у борби против окупатора и свих његових слуга. Органи Озне морају бити најдоследнији заштитници и чувари тековина народно-ослободилачке борбе. Строга и неумољива према непријатељима,

5 Ђорђевић О., „Доградња система државне безбедности СФРЈ”, *Безбедности*, бр. 2/1983, стр. 101, 102.

праведна према сваком поштену човеку, Озна ће постати најомиљенија организација у нашем народу ...”⁶

Главни ослонац у раду Озне била је разграната агентурно-поверилачка мрежа. Захваљујући углавном добром избору кадра, она је представљала поуздано средство рада и службама проистеклим из Одељења заштите народа, (Управи државне безбедности и Контраобавештајној службе ЈНА) у извршавању „функције које им је југословенско социјалистичко друштво поверило непосредно после рата и касније – савлађивању контрареволуције”. Агентурно-поверилачка мрежа је представљала тајни и непрофесионални део апарата тих служби, чију су структуру чинили: агент-резидент, унутрашњи агент, агент за врбовање, путујући агент, агент за везу, повереник, контрадиверزيونи повереник, информатор. На пример, унутрашњи агент је стваран са задатком да продире у непријатељску средину, илегалну скупину – групу или организацију, одметничку групу, емигрантску организацију или инострани обавештајни центар одређене обавештајне службе која је активна прама Југославији, а радио је на откривању, праћењу и документовању њихове делатности⁷.

Формирањем Озне дефинитивно је одвојена политичка обавештајна и контраобавештајна служба од војнообавештајне (информативне) службе. Након тога централа Озне при Повереништву за народну одбрану НКОЈ издаје Упутство за рад органа државне безбедности од 18. маја 1944. године, док је посебно упутство о раду Озне донето 24. марта 1945. године. Након формирања Озне посебним наређењем Врховног штаба НОП-а од 1. августа 1944. године извршена је реорганизација војнообавештајне службе, која се делила на војнообавештајну службу оперативних јединица и војнообавештајну службу при командама подручја. Сматра се да је тиме окончан процес стварања обавештајно-безбедносне организације НОП.⁸

На даљи развој војне обавештајне службе непосредно је утицало то што је у завршним фазама НОР партизански начин ратовања све више замењиван фронталном борбом у којој је учествовало по више дивизија и корпуса. Промене у начину ратовања захтевале су систематско прикупљање обавештајних података о снази и кретању непријатељских јединица, односно о плановима и намерама непријатељских орга-

---

6 Трбојевић Н., „Кратак преглед историјског развоја Службе безбедности у Југославији”, *13. мај*, бр. 7-8/1974, стр. 15.

7 Унутрашњи агент је постојао у службама Озна, односно Удба и КОС само до почетка педесетих година прошлог века.

8 *Лексикон Народноослободилачког рата и револуције у Југославији 1941-1945* (књ. I), Београд, Љубљана: Народна књига и др., стр. 766.

на командовања. Тако крупне промене и задаци одразили су се и на организацију обавештајне службе НОВ, с тим што су промене вршене постепено⁹. Најпре је 30. марта 1944. године преименован Други обавештајни одсек у **Други обавештајно одељење Врховног штаба НОВ и ПОЈ**. Затим је изграђена његова унутрашња организација, као централне обавештајне службе НОВ, која је сарађивала са Озном за Југославију и вршила размену обавештајних података са обавештајним органима савезничких армија.

Друго обавештајно одељење Врховног штаба руководило је целокупним обавештајним истраживањем за потребе Врховног штаба, непосредно или преко обавештајних одељења главних штабова, која су почетком 1945. године трансформисана у обавештајна одељења команди армија и команде ратне морнарице. Прикупљање података вршено је најпре борбеним дејствима јединица. Сви борци и старешине били су обавезни да у току извршења борбених задатака непрекидно осматрају непријатеља и да све податке које прикупе предају својим старешинама. Организовано је извештавање од батаљона до штаба дивизије, корпуса и армије итд.¹⁰ На основу пројекта организације са описом дужности у Обавештајном одељењу Генералштаба израђена је његова прва послератна формација. Оно је, поред начелника одељења и његовог помоћника, у свом саставу имало канцеларију и следеће одсеке: за агентурно обавештавање, за обавештајну службу у војсци, информативни, за радио-обавештајну службу, агентурно-технички и дешифрантски. Војна обавештајна служба социјалистичке Југославије коначно је формирана, 1. марта 1945. године, као Управа за обавештајне послове Генералштаба Југословенске Армије (ЈА).

Војне обавештајне и контраобавештајне службе ФНРЈ

У складу са Уставом од 1946. године, конституисани су највиши законодавни, извршни и правосудни органи Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ), укључујући и Министарство народне одбране. Формирањем тог министарства реорганизује се ранији трећи

9 О развоју безбедносно-обавештајних органа у оквиру НКОЈ и Врховног штаба НОВ и ПОЈ у периоду 1944-1946. године детаљније видети: Целебџић М., *Обавештајна служба у народноослободилачком рату: 1941-1945*, Војноисторијски институт, Београд, 1987; Ђорђевић, О., *Зашићена револуције*, Институт за политичке студије ФПН, Београд, 1979.

10 Занимљиво је да је истовремено немачка радио-прислушна служба (НАСТ 4 и др.), која је обављала радио извиђање, гониометрисуње, криптозаштиту и друге задатке, успевала да „ухвати” и веома лако дешифрује готово комплетан радио-саобраћај јединица НОВ и ПОЈ, тако да практично ни једна крупнија операција није могла да се изведе са ефектом изненађења.

одсек Озне, и од њега и дела Четвртог одсека формира се Контраобавештајна служба ЈА (КОС). Истовремено **Обавештајно одељење Генералштаба ЈА** преузима руковођење целокупним обавештајним радом у земљи и иностранству. Задаци које је у датом периоду извршавала та служба били су обимни и веома сложени. Она је требало да обезбеди континуирано праћење и познавање војне политике и намера потенцијалних агресора, да на време открива евентуалне припреме агресије на ФНРЈ, да обавештајно обезбеди земљу и оружане снаге од сваког изненађења и да прати третман ФНРЈ у страним земљама и војним блоковима. Те задатке је војнообавештајна служба извршавала успешно, иако је у то време била без довољно техничких средстава и у сталној доградњи и модернизацији своје организације.

Непосредно после рата обавештајни органи су постојали у свим штабовима од нивоа бригаде до Генералштаба ЈА, изузев у командама и јединицама КНОЈ. У Генералштабу је постојало Обавештајно одељење са два одсека – информативним и извиђачким. Обавештајна одељења су постојала и у команди морнарице и командама војних области, односно армија, а одсеци у командама војних подручја и дивизија, док су у командама бригада постојали обавештајни официри. Организациона форма је често мењана, тако да је 1947. године Обавештајно одељење преформирано у Другу управу Генералштаба ЈА. У њеном саставу формиран је радио извиђачки одсек са задатком да спроводи радио извиђање које до тада није постојало у ЈА. Почетком 1948. године у Другој управи Генералштаба постојала су четири сектора рада: за прикупљање података, за њихову обраду, извиђачки и материјално-финансијски. Касније су сектори прикупљања и обраде података обједињени у водеће Прво одељење, које је обједињавало рад шест регионалних одсека, четири линијска-функционална одсека (технички, шифрантски, преводилачки и коректорско-издавачки) и радио центра. Извиђачки сектор је био организован у Другом одељењу и састојао се од три одсека. Поред тога, у Управи су постојали још персонални и општи одсек.

У даљем развоју војнообавештајне службе био је заступљен принцип постојања јединствене службе за све видове оружаних снага са јединственом методологијом и руковођењем за потребе КоВ, РВ и РМ. Службом је руководио Генералштаб преко Обавештајне управе. Делатност војнообавештајне службе обухватала је четири основна сектора: оперативни, технички, трупни и територијални. Сви сектори су имали посебну организацију и методе рада, али су чинили јединствену целину која је омогућавала еластично прилагођавање свакој ситуацији (нпр. да трупни и територијални сектор у начелу не долазе до активног

изражаја у миру). Посебан значај имали су технички сектор и оперативни сектор, који је развијао делатност преко војних аташеа, обавештајних центара и посебних обавештајних органа. Реорганизацијом из 1961. године два основна сектора у Обавештајној управи (оперативни и аналитички) се одвајају у посебне организационе јединице. Последње значајније организационе измене војнообавештајне службе у овом периоду извршене су 1964. године¹¹.

Као што је изнето, у саставу Министарства народне одбране формирана је 1946. године **Контраобавештајна служба ЈА – КОС** као самостална служба армије са задатком контраобавештајне заштите ресора одбране и спречавање обавештајно-субверзивне делатности спољнег и унутрашњег непријатеља у армији и према армији¹². Према томе, КОС је од оснивања био служба војне безбедности, а не само служба за војну контрашпијунажу. Организационе целине, односно формацију КОС приликом настајања чинили су: Одељење КОС у Министарству народне одбране, одсеци КОС у командама армија, Југословенске ратне морнарице, Југословенског ратног ваздухопловства и Корпуса народне одбране Југославије, опуномоћства КОС у штабовима дивизија, бригада и пукова те установа и школа ранга дивизије и бригаде и официр КОС у штабу батаљона КНОЈ.

Крајем 1947. и почетком 1948. године извршена је реорганизација у ЈА, па се уместо ратних армија формирају армијске области. У складу са тим постављена је организација КОС, тако што се формирају управе КОС у Министарству народне одбране, командама армијских области, ЈРВ, ЈРМ и КНОЈ (ХИ управе), одељења КОС у команди армије, за војну индустрију и бродоградњу (ХИ одељења), одсеци у штабу дивизије, војном округу и војном предузећу (ХИ одсеци), а у штабу пука опуномоћство КОС. Задаци и надлежности КОС су били: контраобавештајна заштита оружаних снага, откривање носилаца обавештајне и друге делатности спољних и унутрашњих непријатеља; чишћење Армије од непријатељских елемената; предузимање безбедносних мера и

11 О развоју војнообавештајне службе ФНРЈ детаљније видети: Симић М. и др., *Војнообавештајна служба*, Војноиздавачки и новински центар, Београд 1990; Матијашевић С., „Војнообавештајна служба у систему безбедности земље”, *Билтен Војна Безбедности*, бр. 1/1974, стр. 43-56; и сл.

12 О развоју и делатности КОС детаљније видети Грубишић Ј. и др., *Војна безбедности*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1986; Димитријевић Б., *Грађански рат у миру: Улога армије и службе безбедности у обрачуна са политичким противницима Титовог режима 1944-1954*, Српска реч, Београд, 2003; Стојичић С.; Сушић М., „Обавештајно-безбедносна служба у одбрани тековина револуције”, *Војно дело*, бр. 3/1984, стр. 42-62.

радњи на контраобавештајној заштити команди, штабова, установа, предузећа и допринос и утицај на јачање будности ЈА.¹³

У јануару 1953. године донет је закон којим се доградила организација државне управе, што се одразило и на организацију Армије. Између осталог, реорганизовано је Министарство народне одбране у Државни секретаријат за народну одбрану (ДСНО – касније ССНО), а војна контраобавештајна служба је везана за подсекретара ДСНО задуженог за политичко-партијске и правне послове. Осим тога, Наредбом о оснивању и делокругу рада Управе безбедности и органа безбедности ЈНА, коју је Врховни командант донео 14. октобра 1955. године, КОС је преименована у Управу безбедности (УБ ССНО). Правилником о организацији и делокругу рада органа безбедности ЈНА од 24. априла 1956. године у надлежност те службе стављени су следећи задаци:

- спречавање и откривање обавештајне, диверзантске и друге субверзивне делатности, тј. контраобавештајна заштита команди и јединица и установа ЈНА, као и радних организација које су се бавиле производњом за потребе оружаних снага;
- откривање делатности унутрашњег непријатеља у структурама армије;
- борба против покушаја разбијања морално-политичког јединства у ЈНА;
- заштита тајности у командама и установама расподелом обавеза и задатака са органима војно-политичког руковођења итд.

Управом безбедности је руководио начелник који је био потчињен државном секретару за послове народне одбране, док су начелници одсека и одељења безбедности били потчињени командантима јединица, односно старешинама установа у чијем су се саставу налазили. Органи безбедности претпостављених команди су у контраобавештајним пословима руководили органима безбедности у потчињеним јединицама. Управа безбедности је такође била задужена да преко овлашћених војних органа спроводи извиђаје и истраге.

На основу Наредбе Врховног команданта о оснивању и делокругу рада Управе безбедности и органа безбедности ЈНА од 1955. године, државни секретар за послове народне одбране је 1956. године прописао Правилник о делокругу и раду органа безбедности ЈНА, а начелник Генералштаба ЈНА Правилник о делокругу и раду органа војнообавештајне службе. Истовремено са прерастањем КОС у УБ ССНО, Врховни командант је донео *Наредбу о оснивању и надлежностима вој-*

---

13 Ђорђевић О., *Лексикон безбедности*, Београд: Привреда публик, 1989, стр. 200, 201.

не полиције. Јединице војне полиције биле су у стручном погледу потчињене начелницима одељења – одсека безбедности јединица, односно установа¹⁴.

Према тим прописима, и касније донетим актима, органима безбедности у целини руководио је савезни секретар за народну одбрану, а по одређеним питањима по јединицама и командама – команданти. Правилником о надлежности органа безбедности ЈНА, поред осталог, прецизирано је да је безбедност јединице ствар сваког њеног припадника и да су команданти јединица најодговорнији за њихову безбедност. Међутим, за стручни део послова органи безбедности су одговарали претпостављеним органима безбедности.

Корпус народне одбране Југославије – КНОЈ је формиран 15. августа 1944. године, као извршни орган Озне, односно као специјализована оружана формација за борбу против субверзивне делатности окупатора и унутрашњег непријатеља и извршавање других задатака војнополицијског карактера. У организационом смислу, КНОЈ је настао трансформисањем бригада, односно дивизије Озне, затим Војске државне безбедности („варности”) у Словенији и других оружаних формација специјализованих за извршне послове, које се формирају у периоду од краја 1943. до средине 1944. године.

Конципиран као оружана формација државне безбедности, КНОЈ је имао одговарајуће задатке: 1) извршавање задатака Озне у разним операцијама, тј. спровођење ухапшеника и заробљеника и организовање потера, заседа и елиминације остављених и убачених непријатељевих група на ослобођеној територији (одмах после ослобођења било је преко 790 таквих формација сврстаних у оружане групе које су бројале од 3 до 50 људи); 2) обезбеђење централних органа власти; 3) обезбеђење лука, обала и државне границе; 4) заштита страних дипломатско-конзуларних представништава; 5) обезбеђење позадинских установа и јединица НОВ и важнијих привредних и саобраћајних објеката (мостова, аеродрома и сл.) и сл. КНОЈ је био потчињен Врховном команданту преко начелника Озне за Југославију. Јединице КНОЈ су добијале задатке не само од својих штабова, већ и од одговарајућих органа Озне, а у извршавању задатака су сарађивале са оперативним војним јединицама и милицијом.

Сматра се да је КНОЈ у потпуности остварио своје задатке, посебно у борби против одметништва. Тако је само у току 1945. и 1946. године 25.820 „непријатељских елемената” убијено, 2.896 рањено, а 83.355

14 Милошевић М.; Богдановић Б, *Безбедности обновљене Србије*, Службени гласник, Београд, 2004, стр. 168.

ухваћено или заробљено. Међу њима је највише одметника, али и њихових јатака, дезертера и шверцера. Јединице КНОЈ су веома строго поступале према шверцерима, и уопште према кордонопреступницима. Према непотпуним подацима, КНОЈ је непосредно након окончања рата ликвидирао или ухапсио око 5 900 илегалних прелазника границе и око 5 500 шверцера. Ухапшеним шверцерима суђено је за привредну саботажу.¹⁵

Посебно треба напоменути да су органи Озне и јединице КНОЈ садејствовале оперативним војним јединицама у сузбијању оружане побуне албанских сепаратиста на Космету. Побуна је трајала од 2. децембра 1944. до 21. фебруара 1945. године, а њено елиминисање је захтевало предузимање опсежних мера, међу којима и завођење Војне управе на КиМ (8. децембра 1945)¹⁶. Најзад, КНОЈ је укинут јануара 1953. године, а његове послове су преузеле граничне јединице и милиција.

Безбедносно-обавештајне установе цивилног сектора безбедности ФНРЈ

Органи и службе цивилног сектора у укупном систему државне безбедности ДФЈ и ФНРЈ, биле су безбедносно-обавештајне установе органа унутрашњих и спољних послова, и то: Контраобавештајна служба народне милиције (1946-1952) и Обавештајно одељење Министарства иностраних послова (од 1951). У правом смислу то је била и Удба, али тек од 1952. године када је преведена са војне формације на цивилну службу.

Контраобавештајна служба народне милиције је егзистирала од почетка 1949. до краја 1952. године када је решењем МУП ФНРЈ укинута, јер је оцењено да нема више потребе за њеним постојањем. Формирана је такође решењем министра унутрашњих послова ФНРЈ, на основу кога је у републичким министарствима унутрашњих послова, у саставу управа Народне милиције формирано посебно одељење за вршење контраобавештајних послова (IX одељење)¹⁷. Контраобавештајном одељењу су били подређени контраобавештајни одсеци у повереништвима за унутрашње послове обласних одбора, у чијем је саставу био

15 Упореди: Вранеш М. и др., *Койнена војска ЈНА* (Књ. III), ВИНЦ, Београд, 1988, стр. 433; Вукотић Ј., *Формирање, развој и задаци КНОЈ-а и граничних јединица*, Управа за послове граничне службе ССНО, Београд (с. а)

16 О томе видети: Меденица Г., „Контрареволуција на Косову и Метохији 1945. године”, *Безбедност*, бр. 4/1984, стр. 302-313; и сл.

17 У истом периоду (1949-1952) сличне контраобавештајне службе постојале су и у оквиру полиције других социјалистичких земаља, нпр. VII одељење Секуритате – за контраобавештајни рад у румунској милицији.

одговарајући број официра који су контраобавештајно штитили јединице милиције у три до пет срезова. Задатак контраобавештајне службе народне милиције био је да изврши проверавање у погледу морално-политичких квалитета целокупног састава јединица милиције, с циљем откривања непријатељске делатности према њој и у њој¹⁸. За тежа кривична дела истражне радње водило је IX одељење, а лакше истраге водили су одсеци Контраобавештајне службе народне милиције на терену. После завршене истраге, окривљени су предавани у надлежност војног тужиоца, односно војних судова.

Обавештајно одељење Државног секретаријата иностраних послова формирано је 1952. године из Првог одељења Удбе, које је до тада спроводило обавештајну активност на плану прикупљања података о страним земљама преко уграђених обавештајаца у југословенска дипломатско-конзуларна представништва. Ово одељење је истовремено обављало и контраобавештајне послове у југословенским представништвима у иностранству, а организацијски се делило на одсеке и реферате. Официјелни назив тако конципиране обавештајно-безбедносне службе ДСИП-а био је „Управа за анализу и документацију” (касније: Служба за истраживање и документацију – СИД), али је та служба била познатија по називу „Координационо одељење” који је носила у време формирања. Конкретније посматрано, ембрион стварања ове службе било је тзв. Координационо одељење за организовање обавештајних послова у иностранству, које је било задужено за сарадњу између ресорног министарства, тј. секретаријата иностраних послова и секретаријата унутрашњих послова као главног носиоца безбедносно-обавештајних послова.

Управа државне безбедности – Удба је формирана као организациона јединица у Опште-савезном Министарству унутрашњих послова ДФЈ, које се након доношења Устава и проглашења ФНРЈ, преименује у Државни секретаријат за унутрашње послове. Удба настаје реорганизацијом Озне почев од фебруара 1946. године, и то тако што су дотадашњи одсеци I, II, V, VI и део IV одсека (радио центар и група за шифру) Озне прешли у састав МУП. Задржан је централизован систем организације који је важио у Озни, што је значило да се од тада целокупна активност органа Удбе у земљи и иностранству организовала, усмеравала и водила искључиво из Државног секретаријата унутрашњих послова ФНРЈ.

18 Ово се посебно односи на делатност са позиција ИБ. За конкретне случајеве видети: Драговић-Гашпар Р., *Летј изнад Голог ојтока*, „Наташа Марковић”, Београд, 1990.

Према томе, Удба је била устројена на принципима централизма и вертикалне повезаности и одговорности. Виши органи су руководили и усмеравали, преко линија реда, целокупном активношћу свих подређених органа на територији Југославије. Они су имали овлашћења да врше контролу над радом сваког органа и свих припадника службе. Сви делови службе су финансирани из федералног буџета. У таквим условима, деловима службе у републикама руководили су, у складу са упутствима Удба у МУП ФНРЈ, републички министри унутрашњих послова, који су били овлашћени да обавештавају републичка политичка руководства о проблемима безбедности на простору републике. Истовремено, републичка руководства су одлучивала о примени мера према структурама унутрашњег непријатеља, али су о томе усаглашавани ставови са Удбом у Савезном министарству унутрашњих послова¹⁹.

Као оперативна контраобавештајна служба, Удба је имала извршна овлашћења, што значи да је водила извиђаје и истраге против починилаца кривичних дела против народа и државе, тежих облика привредног криминалитета и сл. Као офанзивна политичка обавештајна служба која је свој рад усмеравала према иностранству, Удба је деловала на прикупљању обавештајних података о намерама и активностима страних држава и њихових обавештајних служби, и о екстремној политичкој емиграцији пореклом из Југославије. С друге стране, као дефанзивна и територијална служба безбедности, контраобавештајно је штитила целокупну територију ФНРЈ и све политичке структуре државе, и то ангажовањем на откривању и онемогућавању делатности страних обавештајних служби и остваривањем увида у активност страних дипломатских и квазидипломатских представништава, и то како западних, тако и СССР и источноевропских земаља.

Поред тога, Удба је сузбијала све облике делатности тзв. унутрашњег непријатеља у Југославији (откривање илегалних непријатељских група и организација, сузбијање бандитизма, ликвидације остатака квислиншких оружаних формација и сл.), реконструкцијом је откривала агентуру обавештајних служби и служби безбедности окупатора и квислинга, сузбијала је делатност емигрантских организација и група, спречавала је атентате, диверзије и саботаже, штитила и обезбеђивала друштвено-политичке функционере и друго²⁰.

---

19 Ђорђевић О., „Доградња система државне безбедности СФРЈ”, *Безбедности*, бр. 2/1983, стр. 102.

20 О неким аспектима активности Удбе на сузбијању различитих облика делатности „унутрашњег непријатеља” у периоду до 1954. године детаљније видети: Миловаковић Н., *Кроз шајни архив УДБЕ* (вол. I, II), Слобода, Београд, 1988; Милорадовић

Тако је, на пример, само у периоду 1948-1954. године у Југославију било убачено чак 617 обучених шпијуна СССР и источноевропских земаља, од чега 214 само из Бугарске, а остатак из Албаније, Мађарске и Румуније. Терористи, диверзанти и шпијуни убацивани су и из западноевропских земаља за потребе операција тамошњих обавештајних служби. Између осталог, француска обавештајна служба (SDECE) је у периоду између 1949. и 1954. године опремила лаким наоружањем и радиостаницама и падобранима убацила у Југославију и друге земље (ЧССР, СССР, Румунија) око 100 припадника екстремне политичке емиграције, при чему је користила аеродроме у Аустрији и СР Немачкој и значајну логистичку подршку америчке обавештајне службе (ЦИА).²¹

Конкретније посматрано, Удба је вршила следеће послове и задатке:

- праћење, откривање и спречавање рада страних обавештајних служби, полиције и других иностраних државних органа, чији је циљ обавештајног или пропагандног карактера или мешање у унутрашње ствари Југославије;
- откривање и спречавање продора страних обавештајних служби у послове и документа који представљају државну, војну, привредну или службену тајну;
- обезбеђивање шифри, шифарских докумената, средстава везе и свих службених списа и материјала;
- предузимање оперативних мера с циљем прикупљања у земљи и иностранству података о делатности странаца и југословенских држављана који раде за рачун неке стране обавештајне службе или организације у иностранству која делује против југословенских интереса;
- оперативно обезбеђење државне границе с циљем чувања неповредивости територије Југославије;
- систематизовање и анализа података и материјала ради праћења појаве проблема и информисање представничких органа, њихових вршних тела и политичког руководства²²;

Г., „Логори за изолацију политичких противника на тлу Југославије 1918-2000”, *Историја XX века*, бр. 2/2000, стр. 115-125; и сл.

21 Упореди: Faligot R., Krop P., *La piscine: Les services secretes Français 1944 – 1984*, Sevil, Paris, 1985, пп. 100-104; Richelson J., *Foreign Intelligence Organizations*, Ballinger Publishing Co., Cambridge, 1988, p. 163 etc.

22 У „појаве проблема” свакако се могу сврстати и прве демонстрације београдских студената у социјалистичкој Југославији, без обзира на то што су оне биле преовлађујуће социјалног карактера. О тим догађајима од 29. октобра 1954. године видети: Станковић Ђ., *Студенти и Универзитети 1914-1954: Огледи из друштвене историје*, Центар за савремену историју Југоисточне Европе, Београд, 2000, стр. 223-248.

- перманентно усавршавање оперативне технике с циљем побољшања квалитета и ефикасности њене примене, и
- стварање обавештајне организације за изузетне услове (конзервирана агентура), као и њено обучавање и техничко оспособљавање за потребе у случају рата.

Организациона структура Удбе у вертикалном погледу била је постављена на следећи начин: 1) Управа државне безбедности у ДСУП ФНРЈ, која је као централа усмеравала рад службе према републичким министарствима; 2) органи Удбе на нивоу републичких министарстава; и 3) опуномоћстава Удбе за срезове. У Србији је Удба била формирана у оквиру републичког МУП, док је у Аутономној Покрајини Војводини и Аутономној области Косово и Метохија била у оквиру Одељења за унутрашње послове. После доношења Резолуције Информбироа 1949. године образују се обласна одељења Удбе, која су усмеравала и руководила радом среских опуномоћстава. На подручју Србије била су установљена обласна одељења у Београду, Нишу, Зајечару, Крагујевцу и Ужицу. Обласна одељења Удбе укинута су 1953. године после нормализације односа са СССР и осталим источноевропским земљама.²³

На нивоу ДСУП, Удба је била везана за подсекретара за државну безбедност, за кога је било везано и Одељење за странце. Насупрот томе, Виша школа Удбе ФНРЈ која је функционисала од почетка 1949. до средине 1952. године била је непосредно везана за секретара ДСУП²⁴. У погледу хоризонталне организације, Удба је у ДСУП имала више одељења и пратеће организационе јединице, као што су Дом Удбе ФНРЈ и Санитетско одељење (од 1949. године Поликлиника Удбе).²⁵ Централа Удбе се делила на осам одељења, и то:

Прво одељење ангажовало се на организацији и организацији обавештајног истраживања усмереног према иностранству. Одељење је спроводило обавештајну активност на плану прикупљања података о страним земљама преко уграђених обавештајаца у југословенска дипломатско-конзуларна представништва.

---

23 У периоду 1946-1966. године Удбом за Србију руководили су: Слободан Пенезић – Крцун, Милорад Милатовић – Миле, Срећко Милошевић, Феђа Радојичић (в.д.), Драгослав Новаковић – Мута и Животије Савић – Срба.

24 О Вишој школи Удбе ФНРЈ види шире: Ристовић С., „Обука и школовање полиције од Другог светског рата до оснивања актуелних установа полицијског школства”, *Безбедности*, бр. 6/2005, стр. 1052-1059; Пајковић Д., „Образовно-истраживачки центар РДБ”, *Реформа полицијског школства у Републици Србији* (зборник радова), ВШУП, Београд, стр. 253-256.

25 О здравственој служби Озне, Удбе и КНОЈ детаљније видети: *Безбедности и здравство 1944-1984*, (зборник сећања), Београд: ВШУП, 1984.

Друго одељење (политичко), бавило се сузбијањем делатности унутрашњег непријатеља.

Треће одељење организовало је контраобавештајне послове, откривање агентурне мреже страних обавештајних служби у Југославији, истраживање делатности свих других противника СФРЈ итд. Сви послови вођени су по географском принципу, што је условило да одељење буде подељено на четири одсека: Запад, Исток, Север и Југ.

Четврто одељење обједињавало је послове везе и евиденције, који су били распоређени у пет одсека и то са следећим задацима: организовање и руковођење радио-службом у земљи и иностранству, контраприслушном службом и радио-телеграфском школом, тајном контролом поште и телефона, обезбеђењем ПТТ објеката, евидентирањем непријатељских елемената, расписивањем потерница итд.

Пето одељење представљало је службу за материјално-техничко обезбеђење и финансијско пословање. С тим у вези треба нагласити да је Школа за везу Удбе за Србију формирана у Врбасу 1. јуна 1948. године, са задатком да брзо оспособи квалификован и поуздан кадар радиотелеграфиста за поједина Опумоћства и Централну Удбу у Београду.

Шесто одељење било је ангажовано на пословима агентурне, тј. контраобавештајне и физичке заштите највиших државних и партијских руководиоца. У Удби је постојала и посебна Комисија за савезне функционере која се бавила испитивањем њиховог порекла и порекла чланова њихових породица.

Седмо одељење бавило се криптографском заштитом тајних порука, израђивало је шифарска документа и радило на истраживањима у тој области.

Осмо одељење било је задужено за кадрове и имало је два одсека, од којих се први бавио питањима организационе природе, а други персоналним питањима.

Даљим процесом укупне демократизације у друштву и децентрализације административно-државних органа, 1956. године постојећа опумоћства Удбе улазе у састав секретаријата за унутрашње послове срезова као организационе јединице тих секретаријата. Одељења државне безбедности на подручју срезова образују у већим градовима испоставе државне безбедности. Функција извештавања, постајала је дужност нижих према вишим органима УДБ да извести о свим догађајима и прибављеним подацима. Најниже организационе јединице УДБ – опумоћства, а касније одељења државне безбедности, преко опу-

номоћеника, односно начелника СУП у срезу, била су дужна да обавештавају о питањима безбедности средско политичко руководство.

Практично, у Управи државне безбедности постојала је потпуна централизација вршења послова у области офанзивне обавештајне службе (док су ти послови рађени), на задацима супротстављања деловању страних обавештајних служби, док је на пословима борбе против унутрашњег непријатеља постојала скоро потпуна самосталност републичких Удби, бар када се тиче примене репресивних мера и њихове политичке оправданости. У циљу јединствене примене метода рада унутар службе на простору земље остварена је контрола над радом свих организационих јединица. Најшире остваривање увида над радом нижих јединица, примени јединствених метода и критеријума – остваривано је кроз линије рада. Други вид контроле реализован је путем инспекција. У републичким органима унутрашњих послова у МУП ФНРЈ постојала су инспекторати који су вршили годишњу или *ad hoc* контролу рада појединих организационих јединица и о оствареном увиду подносили извештаје републичком и савезном министру за унутрашње послове²⁶.

Почетком 1960. године измењена је територијална организација државне безбедности у Србији. Наиме, средња одељења Удбе обједињена су у Обласна одељења, док су у срезовима формиране испоставе. Тако је, на пример, Одељење Удбе за нишку област имало испоставе за Сврљиг, Ражањ, Алексинац и друга места, а настало је обједињавањем дотадашњих одељења за пиротски, алексиначки, прокупачки и нишки срез. Са овом реорганизованом унутрашњом структуром Удба је дочекала 1966. годину, када је дошло до крупних промена у деловању и организацији службе. Повод за тако темељну и далекосежну реорганизацију после Пленума била је наводна злоупотреба позиције и овлашћења од стране највиших руководиоца Удбе.²⁷

---

26 Ђорђевић О., „Доградња система државне безбедности СФРЈ”, *Безбедност*, бр. 2/1983, стр. 103-108.

27 Документа о тзв. Брионском пленуму види нпр.: Поповић Ј. (прир.), *Четврти седница ЦК СКЈ: Брионски пленум (сценографске белешке са Четвртог пленума, материјали извршног комитета ЦК СКЈ, извод из сценографских белешака Шесте седнице ЦК СК Србије, разговоре домаће и странске јавности, писма, телеграми, изјаве и др.)*, Архив Југославије, Принтер Комерц, Београд, 1999. Факсимил извештаја Војно-техничке комисије из јуна 1966. године о чињеницама везанима за „прислушкивање” Титових резиденција, вила и кабинета, као и специјалних телефона види у: Ранковић А., *Дневничке забелешке*, Југословенска књига, Београд, 2001, стр. 291-301.

Закључак

Оснивање Озне свакако је кључни моменат у процесу стварања и развоја безбедносно-обавештајног система Демократске федеративне Југославије. Доношењем Устава Федеративне Народне Републике Југославије 31. јануара 1946. године тај систем је у Србији и Југославији ушао у квалитативно нову фазу свог укупног развоја. Наиме, формирањем прве Савезне владе оформљена су и министарства унутрашњих послова и народне одбране. Ове промене су изискивале и одговарајућу реорганизацију Озне, а потом и друге измене. У Министарству унутрашњих послова извршено је обједињавање служби милиције, државне и јавне безбедности, а надлежности Озне су преузеле две нове организације – Удба и КОС. Удби су биле подређене управе државне безбедности у МУП република, а вршила је послове: офанзивне политичке обавештајне службе – до 1953. године; контраобавештајне послове на територији; и обављала послове политичке полиције – борбе против унутрашњег непријатеља.

Дефинисањем нове организације државне управе, коначно је одређен и положај Удбе, КОС и свих других служби обавештајно-безбедносних органа и служби, те оружаних формација државне безбедности. Посебно треба истаћи да су на плану координације рада југословенских служби безбедности у овом периоду функционисала Савезна информативна комисија и Комисија за оперативну координацију, формиране до 1955. године, а од 1964. године и Комисија СИВ-а за координацију информативних и безбедносних служби.

За овај период је карактеристично да су се у дужем периоду након ослобођења (1946-1955), службе безбедности ФНРЈ перманентно сукобљавале са одметничким групама и квислиншким формацијама преосталим из времена II светског рата (балисти, крижари, муслиманска милиција и др.). Наиме, непосредно после ослобођења земље одметнуло се око 20.000 људи, сврстаних у око 800 мањих и већих група, или чак и војних формација. Оне су, најпре, покушале да фронтално ратују са јединицама ЈА и КНОЈ, али када су војнички разбијене, преоријентисале су се на ђбункерски начин ратовања.

Захваљујући релативно бројној јатачкој мрежи, одметници су се скривали у пећинама, земуницама, катунима и бункерима, користећи ноћ за нападе на официре Озне и Удбе, Народне милиције, ЈА, КНОЈ, као и на активисте новог политичког система. Уз такво деловање вршили су и атентате, паљевине, диверзије, саботаже и сл. У истом периоду је откривено и више хиљада агената окупаторских обавештајних служби, међу којима 7.156 немачких, 1.283 италијанских, 378 мађарских и 60 агената бугарских обавештајних служби. Истовремено су откривена 2.042 друга шпијуна врбована у земљи или убачена из иностранства и 970 уба-

чених диверзаната. Сложеност и тежину ових задатака показује и податак да је само у борби против одметничких група погинуло 1.100 припадника КНОЈ и 2.000 припадника Удбе и других служби безбедности.²⁸

Најзад, познато је да је овако конципиран и развијен безбедносно-обавештајни систем социјалистичке Југославије фактички егзистирао до Брионског пленума ЦК СКЈ²⁹. Пленум је представљао први корак у акцији масовног уклањања кадрова Удбе из државних и безбедносних органа Југославије. С друге стране, Пленум је осудио дотадашњу праксу праћења реаговања јавног мњења преко агентурно-поверилачке мреже Удбе (раније и Озне). Одлучено је да органи државне безбедности убудуће не извештавају о коментарима грађана у вези са догађајима у земљи и свету и не користе методе којима се до таквих ставова долазило. Између осталог, овде је реч о тајном анкетирању домаће јавности које су припадници Удбе вршили у вези најзначајнијих одлука државних органа (национализација, одговор на резолуцију ИБ и сл.).

Резиме

Познато је да све до стварања Одељења заштите народа – Озне за Србију, јуна 1944. године, на овим просторима није постојала посебно организована безбедносно-обавештајна служба НОП. Убрзо затим су основана одељења Озне за Санџак, односно Војводину и Космет – која су била везана за Озну Србије (августа 1944.). Због специфичних услова деловања, Озна за град Београд је приликом оснивања (октобра 1944.) добила статус Земаљског одељења – у истом рангу са Озном за Србију – и била је директно подређена Озни за Југославију.

Стварањем и даљим развојем Озне безбедносно-обавештајни систем НОП је прерастао у систем државне безбедности Демократске Федеративне Југославије, који се путем реформи трансформисао у одговарајући систем Федеративне Народне Републике Југославије. При томе су надлежности Озне преузеле две нове службе безбедности – Удба и КОС. Дефинисањем нове организације државне управе, коначно је одређен и положај ових и свих других обавештајно-безбедносних органа и служби, те оружаних формација безбедности.

У даљем развоју су систем државне безбедности ФНРЈ, али и (под)систем државне безбедности Народне Републике Србије у оквиру њега, у периоду чини-

28 Подаци према експозеу Александра Ранковића на седници Савезне народне скупштине одржаној 26. 07. 1956. године (објављено у: Оцокољић Н., *Закон о органима унутрашњих послова са коментаром*, Београд: Службени лист ФНРЈ, 1956, стр. 18 и даље) и реферату Стефановић С. – *Ћеће* поводом десетогодишњице државне безбедности (објављено у: 13. мај, бр. 5/1954, стр. 16-29).

29 Четврта седница ЦК СКЈ (Брионски пленум) је имао вишеструк и одлучујући утицај на оријентацију, развој и дефинисање будућег места органа и служби државне и јавне безбедности у југословенском друштву. О томе видети.: Димитријевић Б., „Неки проблеми унутрашњих послова СФРЈ 1966 – 1970 као одјек Брионског пленума СКЈ”, *Безбедности*, бр. 1/2004, стр. 109-125; *Јавна и државна безбедности*, Просвета, Београд, 1966; и сл.

ле оружане формације безбедности (до укидања КНОЈ) и безбедносно-обавештајне установе, за које се само условно може рећи да су припадале војном (Контраобавештајна служба ЈА, Војнообавештајна служба) и цивилном сектору безбедности (Контраобавештајна служба народне милиције, Обавештајно одељење Министарства иностраних послова и Управа државне безбедности – Удба).

Посебно треба истаћи да су на плану координације рада југословенских служби безбедности у овом периоду функционисала Савезна информативна комисија и Комисија за оперативну координацију, формиране до 1955. године, а од 1964. године и Комисија СИВ-а за координацију информативних и безбедносних служби. Овако организована структура система државне безбедности функционисала је до Брионског пленума ЦК СКЈ Брионског пленума ЦК СКЈ 1966. године, након чега је дошло до крупних промена у деловању и организацији тог система.

Summary

There was no particular security-informational service of NOP (people movement for liberation) until June 1944, when OZNA for Serbia (Department for people protection) was founded. Soon after (in August 1944), the same departments were established for Sandzak, Vojvodina and Kosmet and they were tied to OZNA for Serbia. Due to specific working conditions, OZNA for Belgrade city (founded in October of 1944) was given the same status as for OZNA for Serbia, and was directly under supervision of OZNA for Yugoslavia.

Later, OZNA as a security-informational service of NOP, was transforming into the system of state security for FDJ (Democratic Federation of Yugoslavia) and farther away for NRJ (People Republic of Yugoslavia). OZNA split into two new security services - UDBA (State Internal Security Agency) and KOS. The new organization of state governing determined the position of all of the security services and the state army as well.

The armored security formations and the security-informational services, that belonged to the army (The Informational service of Yugoslav Army) and to the civilian (KOS and UDBA) sector, represented the state security system of FNRJ and the security system of NRS (People Republic of Serbia). The Federal Informative Commission and the Commission for Operative Coordination, formed until 1955, and the Commission of SIV (The Federal Executive Council) for coordination of the informational and security services from 1964, were responsible for functioning of all Yugoslav security services at the time. The security system, organized as described, functioned until Brion plenum of CK SKJ (The Central Comity of Communist Party of Yugoslavia) in 1966, after what the huge changes in the organization of the system happened.